

Розділ I. АРХЕОЛОГІЯ ТА ЕТНОЛОГІЯ

Гріньова (Петрова) А. О.

УДК 392.5:930.1(438)

СУЧАСНЕ ВЕСІЛЛЯ У НАРОДНОМУ СТИЛІ: ТЕАТР ЧИ ТРАДИЦІЯ? ПОГЛЯД ПОЛЬСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

У статті проаналізований доробок польських етнологів та фольклористів у вивченні та систематизації сучасного відтворення весільного обряду як у житті, так і на сцені. Польських дослідників зацікавила популярність стилізованих форм весілля та сучасні варіанти так званої традиційної моделі весілля. Головне питання, яким задаються вчені – чого більше у сучасних «народних» весіллях – ритуалу чи театру.

Ключові слова: *весілля, фольклор, традиція, вистава.*

Весільна обрядовість з усією своєю різноманітністю є популярною темою дослідження не лише українських, але і польських етнологів і фольклористів. Це пов'язане зокрема і з тим, що традиційне весілля з багатьма його обрядовими компонентами не відійшло у минуле, а і досі викликає живий інтерес як у сільського, так і міського населення. Помітне прагнення використання елементів «народного весілля» або намагання повного відтворення традиційного обряду. Дана стаття є спробою проаналізувати польський доробок у дослідженні сучасного весільного обряду, оскільки подібні до польських тенденції мають місце і в Україні.

Звісно, виникає питання про етнокультурну ідентичність обряду і засади функціонування модної зараз традиції у формі обрядової вистави. У зв'язку з цією своєрідною модою на стилізовані та інсценізовані весілля, польські дослідники ставлять питання про причини і навіть про межі репродукції чи відновлення давніх звичаїв, фольклору, принципи еволюції культурної спадщини, використання її не лише з метою популяризації «малої батьківщини», але і регіону, культурну активність локальних і регіональних спільнот та їх участь у цьому процесі. Також

активну роль відіграють засоби масової інформації: Інтернет, телебачення, преса, радіо [4, с. 150].

Форми організації сучасного весілля у традиційному стилі часто розглядають у категоріях баналізації, тотальної десеміотизації, церемоніальності, міфізації, комерціалізації, культурної уніфікації, деструкції традиційної культури, злиття особливих артефактів у чужій для традиційної культури дійсності. Проте доктор філологічних наук, професор кафедри культурознавства та фольклористики Опольського університету Тереза Смолінська пропонує поглянути на це явище ширше. Вона робить спробу характеристики і систематизації сучасних весіль, стилізованих у народному стилі (*na ludowo*) [4]. Автор схильна розглядати таку форму весілля у категорії особливої, оригінальної гібридизації традиційної весільної обрядовості у сучасній культурі.

Цікавим також є «розуміння сучасної культури у категоріях «емерджентності»¹», запропоноване Матеушем Халавою [2]. Слідом за соціологами останніх років, такими як Грег Урбан і Арьюн Аппадерай, він ставить перед етнографією нові завдання, «зосереджуючи її на майбутньому».

Західні дослідники Пауль Рабінов та Р. Вільямс також відзначали «поле сучасності» як істотне поле дослідження, ставлячи питання про доцільність поєднання в одній формі старих і нових елементів [2, с. 14].

Катажина Ленська-Бонк підкреслює, що «весільні обряди розділяють долю сучасної культури: не є скам'янілістю, повною магічних і сакральних сенсів, але її інтегральним, функціональним елементом, які санкціонують переламний момент в житті окремих осіб і родини» [3, с. 39]. Дослідниця стверджує, що на перший план тепер виходить естетична складова, де головною метою весілля є намагання вразити гостей. Ці зміни пріоритетів

¹ Емерджентність (англ. *emergence* – виникнення, поява нового) в теорії систем – наявність у будь-якої системи особливих властивостей, не властивих її підсистемам і блокам, а також сумі елементів, не пов'язаних системоутвірними зв'язками; неможливість зведення властивостей системи до суми властивостей її компонентів. В еволюціоністиці виражається як виникнення нових функціональних одиниць системи, які не зводяться до простих перестановок вже наявних елементів.

ще потребують окремої уваги та створюють питання, на які треба шукати відповідь. Пишучи про «гарні традиції та символічне коріння давнього весільного обряду» і про сучасні весільні реалії, Ленська-Бонк чітко демонструє кардинально інше значення свята, вказує як на результат суспільних і цивілізаційних змін, десеміотизацію обрядових структур, деградацію символів і схильність до умовності церемонії [3, с. 39].

Тереза Смолінська зацікавилась не тільки весіллями «у народному стилі», але й іншими модними явищами у сучасній весільній обрядовості, популярність яких зростає не лише у великих містах, але й у малих локальних спільнотах. Завдяки розповсюдженню у ЗМІ, головним чином у Інтернет-мережі, через таблоїди і телебачення (наприклад, реаліті-шоу), популярними є й так звані «весілля мрії», які починаються від таких нововведень, як наприклад, сучасні дівич-вечори та парубоцькі вечірки із подарунками у вигляді секс-іграшок та замовленням стриптизерок.

«Весілля мрії», як пише дослідниця, стосуються, окрім типового для Польщі принципу «*zastaw się, a postaw się*»², все більш вигадливих нових трендів, часто запозичених з західної популярної культури, наприклад, весілля у стилі «Аліси в країні чудес», у стилі Джеймса Бонда чи англійської пари з королівської родини Вільяма і Кейт. Так звані тематичні весілля все ще у моді – варто назвати лише деякі з них, наприклад, весілля мешканців гір, весілля у стилі «Пан Тадеуш», гавайське, а також весілля на мотоциклах, у літаку, у воді. Також у Польщі модно запрошувати на весілля сажотрусів, які мають забезпечити щастя молодій парі (перед костелом сажотруси першими вітають молодих, дають їм у руки пару білих голубів, іноді забирають квіти, частують гостей цукерками, танцюють з нареченою, позують з молодятами для фотографії), весільний хіт останніх років – «янголи», які посипають молодих пелюстками троянд; застілля просто неба та вечірки-гриль, весілля на островах. Рідко зараз обходяться без спецефектів під час весільного банкету (шоколадні фонтани, зграї голубів, повітряні кулях, китайські шари, фейерверки).

² Демонстрація неіснуючих високих матеріальних статків родини, позичання грошей на весілля з метою справити враження на гостей.

Фотопленери молодята влаштовують у скансенах, палацах, музеях, бібліотеках, вагоні метро в Празі. Величезна кількість весільних агенцій займаються організацією церемонії і нав'язують молодятam своє бачення цього дійства.

Цей тип сучасних шлюбів та весіль, які Тереза Смолінська називає «весіллями мрії», вимагають окремого додаткового аналізу. Метафорично дослідниця характеризує ці тенденції так: «вікно у світ настільки відкрите, що потрапляє через нього зокрема і сміття» [4, с. 154]. Тим не менш, Тереза Смолінська підкреслює, що подекуди саме шлюб у народному стилі підпадає під категорію «весілля мрії». Але ця форма проведення весілля дуже здиференційована, неоднозначна у своїх зв'язках з традицією, релігійністю, театралізацією обряду, з «грою у фольклор». У цьому випадку вікно нахилено у один бік: у бік надмірно уживаної «народності», яка по-різному розуміється і модифікується [4, с. 154].

На прикладі сучасних шлюбів та весіль Тереза Смолінська ілюструє різноманітні форми гри «у фольклор», адже чи не в кожному регіоні активісти, ентузіасти, суспільно-культурними діячі і працівники відповідних товариств та інституцій з більшим чи меншим захопленням і результативністю «відтворюють традиції». Цих вокальних, обрядових, театральних колективів у Польщі налічується по кілька сотень у кожному воєводстві. Вивчаючи культивовані у сучасності форми народної культури, треба бути свідомим того, що це, як підкреслює Ян Адамовський, «ефект синкретичного накладання на себе витворів, явищ та цінностей різного хронологічного походження, що у спеціальній літературі характеризується як полістадіальність» [1, с. 67]. У цьому контексті варто погодитись із запропонованою Я. Адамовським типологією хронологічних етапів розвитку шаблів цієї полістадіальності, до якої входять: викопний період, скансеновий, застарілі елементи, модернізована традиція, фольклоризм, традиція, що продовжується та «цілковито нові елементи» [1, с. 67-72].

Євгеніуш Клосек, який проводить локальні дослідження серед мешканців сіл румунської Буковини, відзначає багатство фрагментів сучасного весільного обряду місцевих горян, що

збереглись у пам'яті старших мешканців сіл. Повні тексти весільного фольклору відомі головним чином завдяки діяльності фольклорних товариств реемігрантів з Буковини, які з'явилися після II Світової війни у Польщі.

Однак, слід зазначити, що ще у міжвоєнні роки, коли вже з'явилися перші спроби театралізації весілля на сцені, Цезарія Баудо де Кортено Еренкройц підкреслювала, що «в польських весільних урочистостях старі традиції, хоча і трансформуються залежно від змін у культурі польського села, однак не відірвалися від свого родинного ґрунту, продовжуючи залишатися традиційною урочистістю, вільно інсценізованою та імпровізованою, не «на сцені» театру, а в театрі «справжнього» життя [4, с. 156].

Театралізація весілля у різноманітних її формах поставила питання необхідності класифікації цього явища. Тереза Смолінська класифікувала форми інсценізації весілля «у народному стилі» наступним чином:

1) локальні інсценізації, які з часом набирають регіонального виміру, сценарії яких були опубліковані (або популяризовані у рукописній формі або машинописом. Серед них чешинське весілля, яке вперше було продемонстроване колективом істебнянських горців у цісарському дворі у Відні на початку XX століття; краківське весілля, сценарій якого опрацював у 1920-х роках Єджей Черняк; любельське весілля, яке вперше було продемонстроване у Любліні у 1933 році; курпівське весілля, перший сценарій якого опрацював священик Владислав Скерковський; біскупське весілля, сценарій якого опублікували у 1930-х роках; весілля горців з Живця, сценарій якого опрацював Юзеф Кароль Новак; весілля спиське, відтворене регіональним колективом «Спішаци» з Нижніх Лапш на підставі сценарію п'єси, написаної Янем Плючинським.

2) літературно-фольклористичний шлюб Борини з Ягнуою, сценарій якого був опрацьований на підставі «Хлопів» Владислава Станіслава Реймонта;

3) локальні інсценізації традиційних весіль, організовані аматорами-поціновувачами традицій у своєму середовищі;

4) інсценізації регіональних традиційних весіль, організовані локальними і регіональними аматорськими театральними колективами;

5) конкурсні виступи, організовані серед аматорських театрів регіонального, загальнопольського чи навіть міжнародного рівня;

6) Медійні, впершу чергу телевізійні презентації передвесільних та весільних дійств у народному стилі;

7) Справжні народні весілля, організовані інституціями або товариствами. Молодятам організовують весілля у стилі певного регіону, усе відбувається на території скансену, до організації залучаються співробітники етнографічних музеїв, етнологи, фольклористи. Подібні весілля стають з кожним роком все більш популярними [4, с. 156-171].

У згаданих прикладах інсценізованих «народних» весіль можна спостерігати явище переходу від ритуалу до театру. Так, Віктор Тернер, досліджуючи шлях трансформації від ритуалу до театру, замислився над основними для цього процесу дефініціями і використав поетичне порівняння, пишучи так: «Я думаю про ритуал інакше: передусім як про виставу, гру, а не як про правила та інструкції. Так, правила обрамляють ритуальний процес, але цей процес не закінчується на етапі обрамлення [5, с. 172-173]». Рікам потрібні береги, але береги без ріки – це безплідна земля. Перформанс як «виконання» теж може бути водночас створенням чогось нового. Наступна за цим зміна традиційного обрамлення – це вино, яке вливають до нових пляшок» [1, с. 130].

Як зазначає Т. Смолінська, усі вищезгадані аматори і активісти мають різний ступінь освіти, різні мотиви і цілі своєї роботи: одні намагаються більше дбати про відтворення етнографічних та фольклорних деталей, інші, незважаючи на декларування зв'язку із власною культурною спадщиною, не мають відповідних знань про минуле, або їх знання досить обмежені (не розуміють роль весільних персонажів, магічну функцію обрядів і т.д.), але залучають численних спонсорів (включно з місцевою владою), займаються інсценізацією весіль, в які вклали лише зовнішній блиск, спотворений власними уявленнями і очікуваннями [4, с. 174].

Таким чином, польських дослідників цікавлять різноманітні «нашарування» полістадіальності стилізованих форм весілля у сучасній культурі та сучасні варіанти так званої традиційної моделі весілля. Питання, чого більше у сучасних «народних» весіллях – ритуалу чи театру, залишається відкритим. Класифікація Терези Смолінської – це безумовно її авторське бачення, і це погляд фольклориста на весільний обряд, який є цікавий і незвичний для мене як для етнолога, оскільки я не вводила у поле свого дослідження театралізовані вистави на весільну тематику і цікавилася переважно «справжнім» весіллям. Варто визнати, що такий більш широкий погляд на це явище дає новий матеріал для аналізу, оскільки і в Україні теж поширені подібні інсценізації.

Список використаної літератури та джерел

1. Adamowski J. Tradycja we współczesności czyli o polistadialności polskiej kultury ludowej / Jan Adamowski // Wartości uniwersalne I odrębności narodowe tradycyjnych kultur europejskich. – Lublin, 2004.
2. Halawa M. Wyobraźnia etnograficzna w badaniach kultury współczesnej. Refleksje po projekcie „Młodzi i media”/ Mateusz Halawa s. 73 Режим доступу: http://kulturawspolczesna.nck.pl/sites/default/files/artykuly/mateusz_halawa_-_wyobraznia_etnograficzna_w_badaniach_kultury_wspolczesnej_refleksje_po_projekcie_mlodzi_i_media.pdf
3. Łeńska-Bąk K. Zapraszamy na wesele... Weselne oracje i ceremonialne formuły / Katarzyna Łeńska-Bąk. – Kraków, 1999. – 259 s.
4. Smolińska T. W łańcuchu tradycji: ślub (wesele) na ludowo / Teresa Smolińska // Praktykowanie tradycji w społeczeństwach posttradycyjnych; pod redakcją naukową Janiny Hajduk-Nijakowskiej. – Opole, 2014. – S. 150-175.
5. Turner, V 2005, *Od rytuału do teatru. Powaga zabawy*, Oficyna Wydawnicza Volumen we współpracy z wydawnictwem Złota Gałąź, Warszawa

MODERN WEDDING IN FOLK STYLE: THEATER OR TRADITION? THE OPINION OF POLISH RESEARCHERS

The article analyzes the work of Polish ethnologists and folklorists in the study and systematization of the modern reproduction of the wedding ceremony – both in life and on stage.

Polish researchers were interested in the popularity of stylized wedding forms and contemporary options for the so-called traditional wedding model. The main question for scientists – what's more in modern "folk" weddings – ritual or theater.

This article is an attempt to analyze Polish achievements in the study of modern wedding ceremonies, because such tendencies are observed in Ukraine.

Due to the popularity of stylized and inspired weddings, Polish researchers raise the issue of the causes and limits of the restoration of ancient customs, folklore, the principles of the evolution of cultural heritage, its use not only for the purpose of popularizing the "small homeland", the cultural activity of local and regional communities and their participation in this process. Mass media (the Internet, television, the press, and radio) also play an active role.

Doctor of Philology, Professor of the Department of Cultural Studies and Folklore Studies at the University of Opole, Theresa Smolinska, attempts to characterize and systematize modern "folk-style" weddings. The author trend to consider this form of wedding in the category of special, original hybridization of traditional wedding ceremonies in contemporary culture.

Teresa Smolinska categorized the forms of wedding engagement "in folk style" as follows: local scenes, which eventually gain a regional dimension; the literary-folklore marriage of Boryna and Jagna, whose script was worked out on the basis of novel "The Peasants" by W.S. Reymont; local staging of traditional weddings organized by lovers of traditions in their environment; staging of regional traditional weddings, organized by local and regional amateur theatrical groups; competitive performances, organized among amateur theaters of

regional, general Polish or international level; media, especially TV-show of pre-wedding and wedding events in folk style; true folk weddings organized by institutions or communities.

In the dramatized “folk” weddings you can observe the phenomenon of transition from ritual to theater.

Thus, Polish researchers are interested in the various stratifications of polystylism of stylized wedding shapes in modern culture and contemporary variants of the so-called traditional wedding model. The question, which is more in modern «folk» weddings - ritual or theater, remains open. Tereza Smolinska’s classification is certainly her author’s vision, and this is the view of the folklorist at the wedding ceremony, which is interesting and unusual for me, because I’m ethnologist, and I was interested mainly in “real” weddings and didn’t introduce theatrical performances in the field of my research. One must agree that such a broader view of this phenomenon gives new material for analysis, because in Ukraine, similar stagings are also popular.

Key words: *wedding, folklore, tradition, performance.*

Список посилань (REFERENCES)

Adamowski, J. 2004, ‘Tradycja we współczesności czyli o polistadialności polskiej kultury ludowej’ w: *Wartości uniwersalne I odrębności narodowe tradycyjnych kultur europejskich*, Lublin

Łeńska-Bąk, K., 1999. *Zapraszamy na wesele... Weselne oracje i ceremonialne formuły*, Kraków.

Smolińska, T, 2014, ‘W łańcuchu tradycji: ślub (wesele) na ludowo’ w: *Praktykowanie tradycji w społeczeństwach posttradycyjnych*, Opole, ss. 150-175

Turner, V 2005, *Od rytuału do teatru. Powaga zabawy*, Oficyna Wydawnicza Volumen we współpracy z wydawnictwem Złota Gałąź, Warszawa